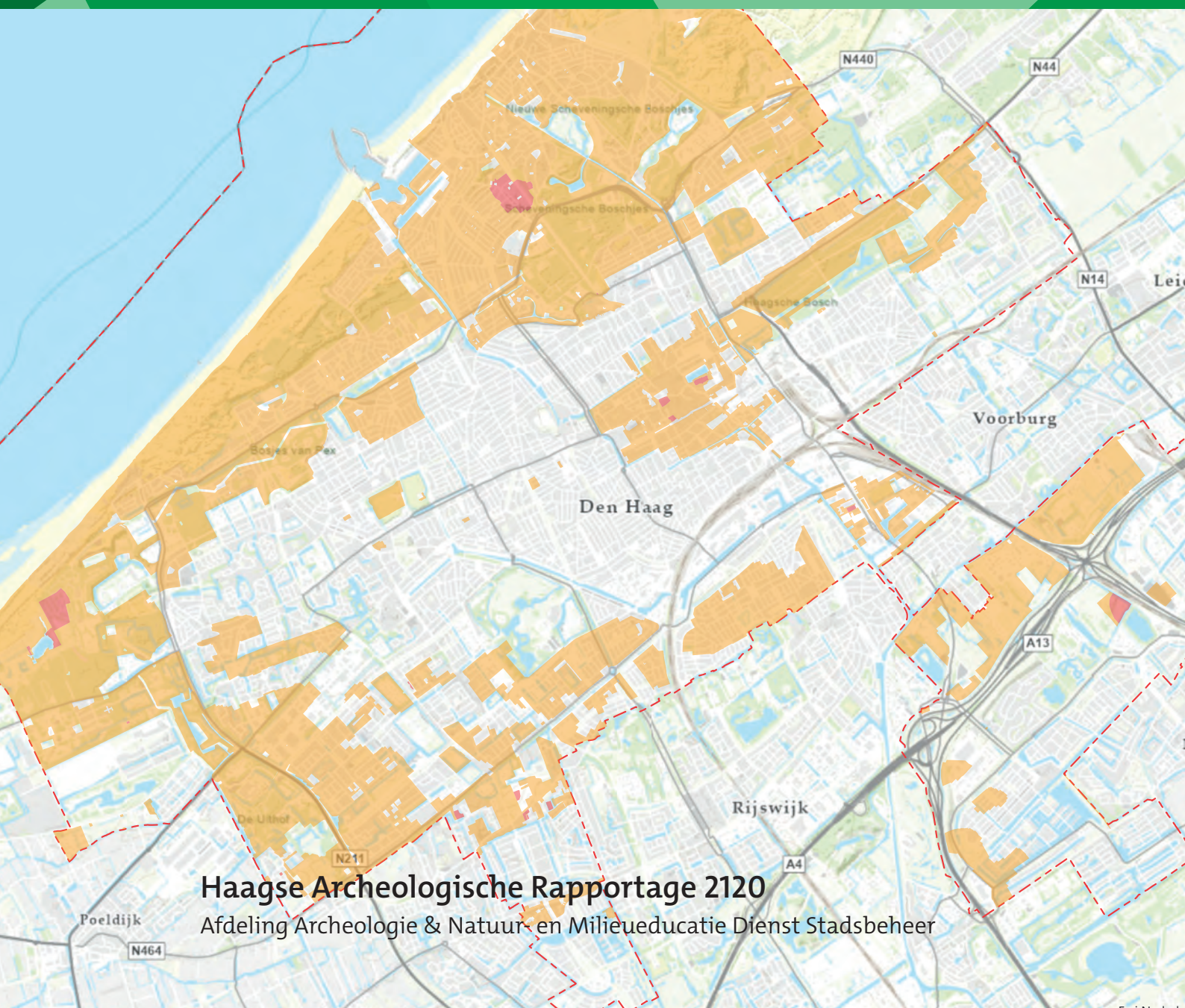

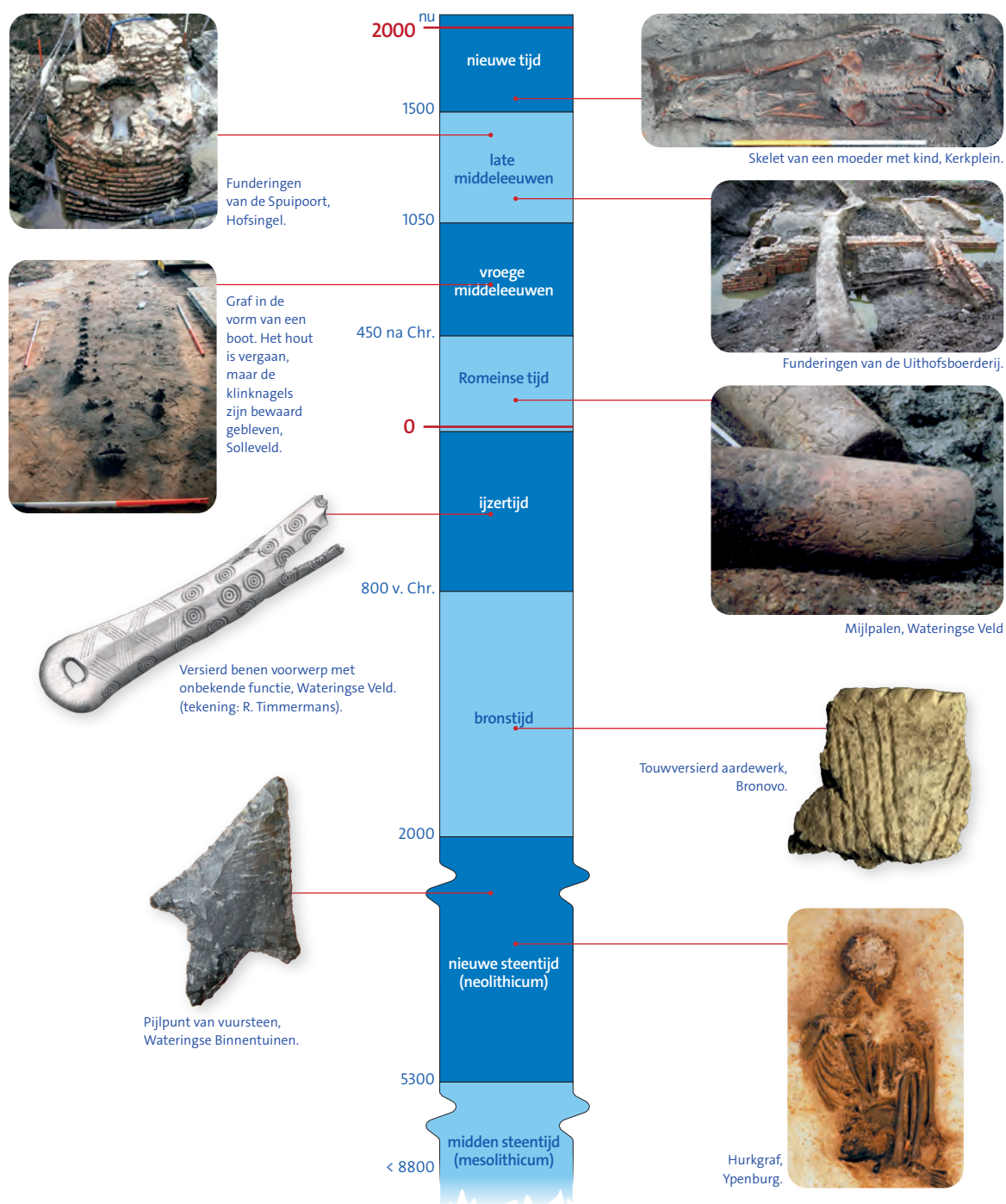
Den Haag

Toelichting op de Archeologische Waarden- en Verwachtingenkaart Den Haag 2021 (AWVK2021)

Haagse Archeologische Rapportage 2120

Afdeling Archeologie & Natuur- en Milieueducatie Dienst Stadsbeheer

Colofon

Onderzoek:

Toelichting op de Archeologische Waarden- en Verwachtingenkaart Den Haag 2021 (AWVK 2021)

Auteur:

H. Siemons en P.J.A. Stokkel (red.), met bijdragen van M.M.M. Alkemade, E.E.B. Bulten, D.L. van Duijvenboden, M. Laan, S.S.J. Lay, K. Lehmann, M.L. Lenoir, A. Meering, R.A. van der Mijle Meijer, E. Mulder, J.W. Oudhof, A. Pavlović, E.C. Rieffe, M.M.A. van Veen, J.A. Waasdorp en R.J. van Zoolingen

Uitgave:

Afdeling Archeologie en Natuur- en Milieueducatie
Dienst Stadsbeheer, gemeente Den Haag

Haagse Archeologische Rapportage nummer 2120

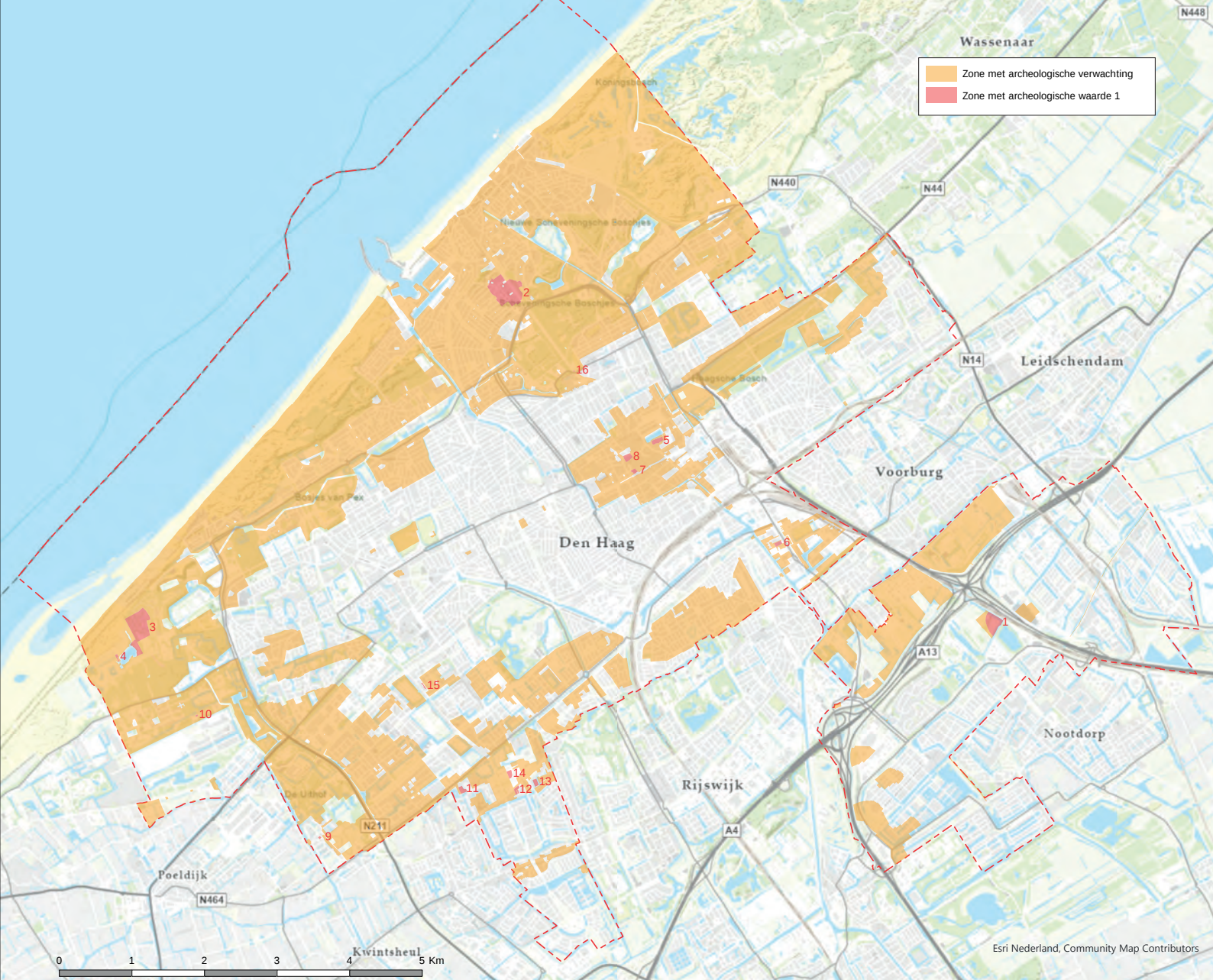
Den Haag, 2021

ISBN: 978-94-6067-336-8

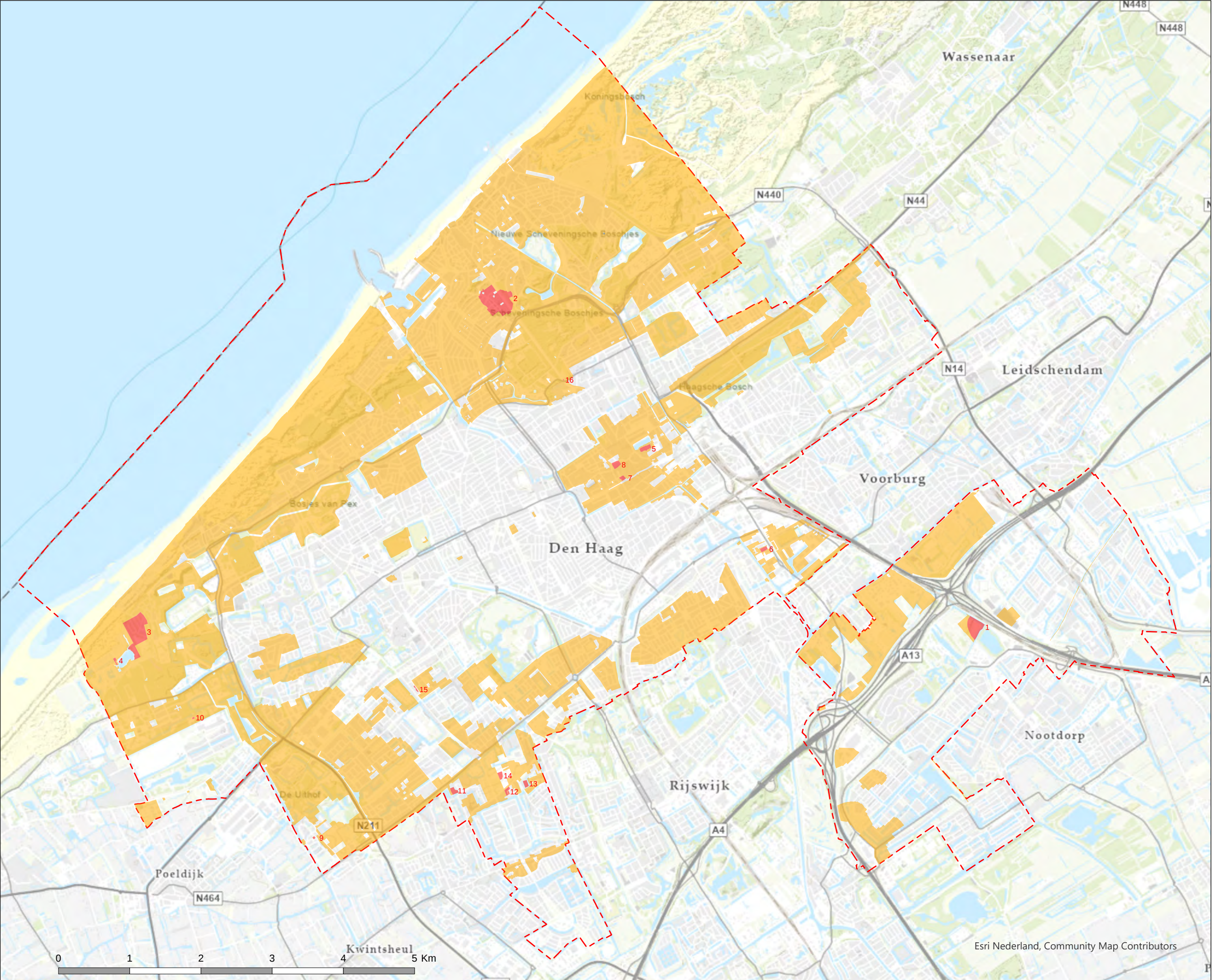
Toelichting op de Archeologische Waarden- en Verwachtingenkaart Den Haag 2021 (AWVK2021)

Inhoudsopgave

1 Inleiding	7
Doel en opzet van de toelichting	7
Bronnen	8
2 Gehanteerde systematiek	9
Stap 1: geologie, landschap en bodem	10
Stap 2: terreinen van waarde	13
Stap 3: historische kaarten	16
Stap 4: verstoringen	17
Stap 5: bestemmingsplannen	19
Stap 6: actualisatie archeologische databases	19
Stap 7: AWWK 2021	20
Stap 8: vertaling naar ruimtelijk beleid	20
3 Gebruik en consequenties	23
4 Reikwijdte en beperkingen	24
Literatuur	25

Archeologische Waarden- en Verwachtingenkaart Den Haag 2021 (AWVK 2021). Op de volgende pagina staat een versie op A3-formaat.

- Zone met archeologische verwachting
- Zone met archeologische waarde 1

1 Inleiding

De gemeente Den Haag actualiseert het archeologiebeleid na een periode van tien jaar (2011-2020). Eén van de pijlers van het archeologiebeleid is de Archeologische Waarden- en Verwachtingenkaart Den Haag (AWVK). Op de AWVK van Den Haag worden drie soorten gebieden aangegeven: 1. terreinen van archeologische waarde, dit zijn locaties waar archeologische vindplaatsen zijn aangetoond én nog in de grond aanwezig zijn ; 2. zones waar archeologie verwacht wordt en 3. gebieden waar geen of weinig archeologische resten (meer) verwacht worden. Aanleiding voor het opstellen en vaststellen in 2011 van de eerste AWVK was nieuwe wetgeving¹ die bepaalde dat gemeenten verplicht werden bij het vaststellen van bestemmingsplannen en beheersverordeningen 'rekening te houden met de in de grond aanwezige dan wel te verwachten monumenten'. Om de AWVK 2011 ook op bestemmingsplanniveau van kracht te laten zijn, is in 2011 het paraplubestemmingsplan Archeologie vastgesteld. De AWVK 2011 diende als onderlegger voor dit parapluplan waarin de archeologische waarden en verwachtingen als dubbelbestemmingen met bijbehorende regels zijn opgenomen. De afgelopen tien jaar zijn nagenoeg alle Haagse bestemmingsplannen geactualiseerd, waardoor het onderdeel archeologie nu is opgenomen in de afzonderlijke bestemmingsplannen. Hiervoor was de AWVK het uitgangspunt maar ook werd de meest actuele archeologische kennis van het bestemmingsplangebied verwerkt.

Na tien jaar archeologisch onderzoek en de aanstaande komst van de Omgevingswet (juli 2022) is het een uitgelezen moment om de AWVK 2011 te actualiseren naar de versie 2021. Deze nieuwe versie kan vervolgens onderdeel worden van het omgevingsplan van de gemeente Den Haag.

Voor het maken van de AWVK 2021 is in grote lijnen dezelfde systematiek gevolgd als in 2011. De basis die toen gelegd is, bleek degelijk en van zo'n hoge kwaliteit dat we daar in 2021 moeiteloos op voort kunnen bouwen. Onderstaande toelichting leunt dan ook zwaar op de toelichting uit 2011, waarvan delen (nagenoeg) ongewijzigd zijn overgenomen.² De AWVK versie 2021 kan dus niet los gezien worden van zijn voorganger uit 2011.

Doel en opzet van de toelichting

In dit rapport wordt toegelicht en onderbouwd hoe de kaart en de archeologische verwachtingen en waarden tot stand zijn gekomen. Het aanwijzen van deze zones heeft immers gevolgen voor verschillende belanghebbenden:

- voor grondeigenaren, -gebruikers en ontwikkelaars, geredeneerd vanuit het veroorzaker-principe (beperkingen aan het gebruik, kosten en procedures);
- voor de gemeente als bevoegd gezag, in het kader van administratieve lasten (vergunningverlening, regeldruk);
- vanuit publiek belang: op de AWVK worden keuzes gemaakt voor beheer en behoud van de archeologische ondergrond.

Voor de samenstelling van de AWVK is een grote hoeveelheid archeologische, geologische en cartografische informatie geanalyseerd en samengevoegd tot een handzaam kaartbeeld. De

¹ De Wet op de archeologische monumentenzorg die onder meer de Monumentenwet 1988 wijzigde. Onderdelen van de (inmiddels vervallen) Monumentenwet 1988 zijn overgegaan naar de Erfgoedwet en zullen overgaan naar de Omgevingswet.

² Alkemade 2011.

samenstelling van de kaart is het resultaat van een stapsgewijs proces. In het kader van een goede ruimtelijke ordening worden dit proces, de bronnen en de gemaakte keuzes hieronder beschreven en gemotiveerd. Daarbij worden gemotiveerd en onderbouwd:

- de begrenzingen van de verschillende archeologische zones;
- de gebruikte bronnen en methode;
- de aan de archeologische zones gekoppelde regels.

Tot slot worden het gebruik, de consequenties, reikwijdte en beperkingen van de AWVK toegelicht.

Bronnen

Er is gebruik gemaakt van de volgende archeologische, geologische en cartografische bronnen:

- De AWVK 2011 en de bijbehorende toelichting daarop (Haagse Archeologische Rapportage 1106);³
- Geologische en archeologische kaarten en boorgegevens;
- Waarnemingen en onderzoeken uit de landelijke archeologische database Archis3, aangevuld met gedetailleerde informatie uit de dossiers van de afdeling Archeologie;
- Rapportages van archeologisch onderzoek dat in de afgelopen beleidsperiode 2011-2020 in Den Haag is verricht, voornamelijk in het kader van het veroorzakerprincipe bij ruimtelijke ontwikkelingen;
- De digitale database en onderzoeksdossiers van de afdeling Archeologie;
- Historisch kaartmateriaal van Den Haag vanaf de 16de eeuw;
- Gegevens uit boeken, tijdschriften en periodieken;
- Informatie over verstoringen van de ondergrond (als gevolg van bebouwing, sanering, e.d.);
- Parate en actuele kennis van de medewerkers van de afdeling Archeologie.

³ Alkemade 2011.

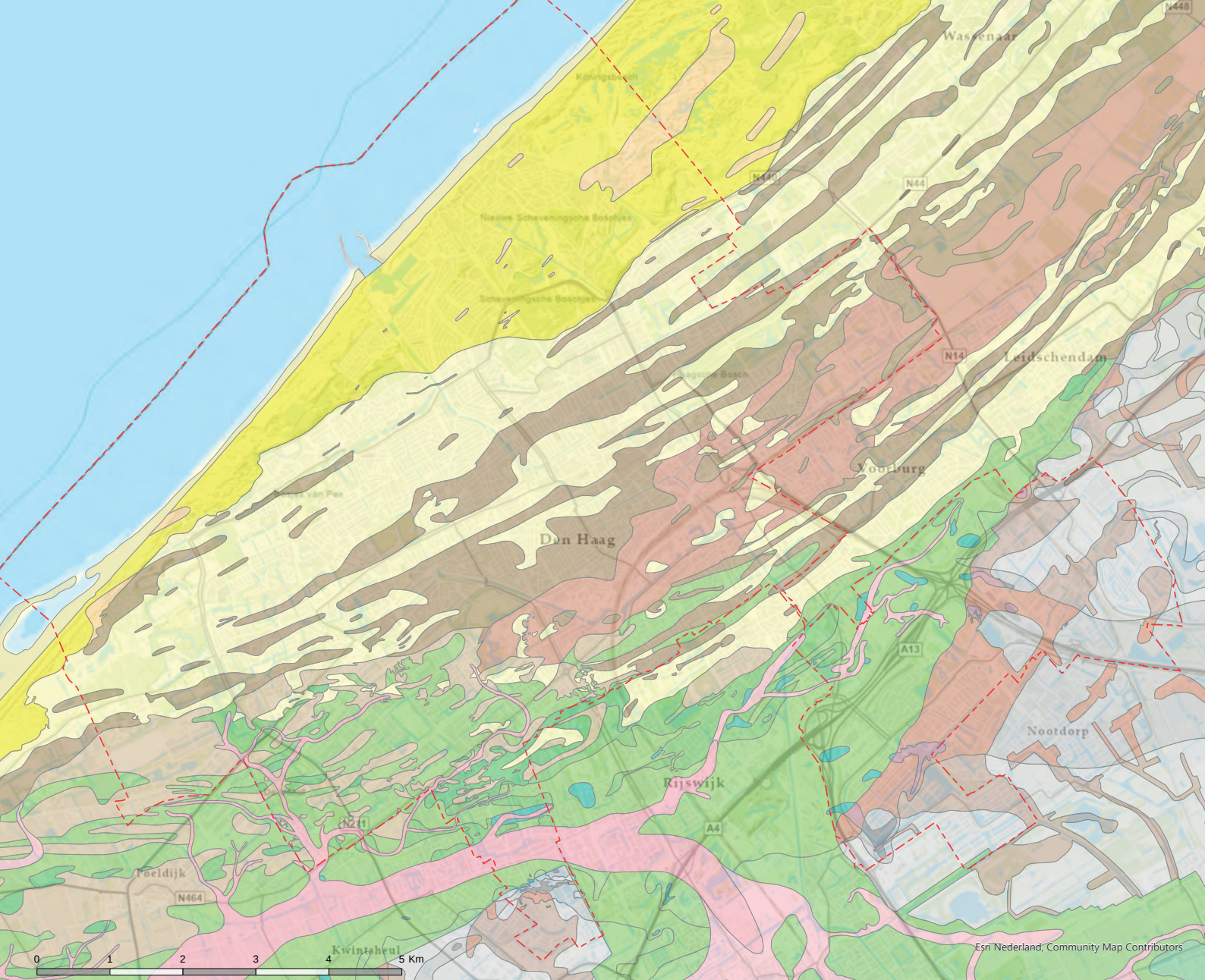
2 Gehanteerde systematiek

Kennis van de ‘archeologische voorraad’ is onontbeerlijk voor een goede integratie van archeologie in het ruimtelijk beleid. Voor de AWVK is een grote hoeveelheid gegevens geanalyseerd, afgewogen en vertaald in een gemeentedekkende kaart met archeologische waarden en verwachtingen:

Hiervoor is de volgende systematiek gevolgd:

- **Stap 1:** geologie/bodem. Om de theoretische bewoningsmogelijkheden vanaf de prehistorie in kaart te brengen is inzicht in de landschappelijke situatie een eerste vereiste. Vele duizenden jaren lang was bewoning op het huidige grondgebied van Den Haag slechts mogelijk waar en wanneer het zeer dynamische kustlandschap dat toeliet. Daarom is allereerst de geologische ondergrond opnieuw in kaart gebracht op de *Herziening geologische kaart gemeenten Den Haag en Rijswijk*;⁴
- **Stap 2:** archeologische vindplaatsen. Voor het gehele gemeentelijk grondgebied is in 2011 een inventarisatie gemaakt van alle tot dan toe bekende archeologische informatie/vindplaatsen. Daaruit werden negen terreinen geselecteerd met een archeologische vindplaats die bijzonder en/of exemplarisch is voor de bewoningsgeschiedenis van Den Haag. Deze oorspronkelijke vindplaatsen zijn de laatste tien jaar aangevuld met zogenaamde behoudenswaardige vindplaatsen. Behoudenswaardige vindplaatsen zijn het resultaat van landelijk vastgestelde onderzoeksstappen in de archeologische monumentenzorg-cyclus. De waarde van vindplaatsen wordt bepaald aan de hand van fysieke (conservering en gaafheid) en inhoudelijke criteria. Alleen in de bodem behouden (in situ) vindplaatsen zijn op de AWVK 2021 opgenomen;
- **Stap 3:** het huidige stedelijke landschap is het resultaat van geschiedenis en bewoning vanaf de late middeleeuwen. Op basis van historische bronnen en kaarten zijn cultuurhistorische terreinen en objecten geïnventariseerd (zowel bestaand als verdwenen) waar archeologische resten worden verwacht;
- **Stap 4:** veelal blijkt dat potentieel kansrijke zones dat in werkelijkheid niet meer zijn. Daarom is zoveel mogelijk informatie verzameld over (grootschalige) bodemverstoringen;
- **Stap 5:** de dubbelbestemmingen Waarde - Archeologie (1 en 2) uit de vigerende Haagse bestemmingsplannen zijn gecombineerd en vergeleken met de AWVK 2011 om tot het meest actuele kaartbeeld te komen;
- **Stap 6:** de database van uitgevoerde archeologische onderzoeken in de gemeente Den Haag is geactualiseerd om een werkversie van de AWVK 2021 aan te kunnen vullen met archeologische informatie en analyses. Deze werkversie is verrijkt met parate en actuele kennis van de medewerkers van de afdeling Archeologie;
- **Stap 7:** bovenstaande bevindingen zijn samengevoegd tot een concept-AWVK 2021 die nogmaals collegiaal is getoetst om tot een definitieve kaart te komen;
- **Stap 8:** aan de zones met archeologische verwachting en de terreinen van archeologische waarde is vervolgens een eigen juridisch-planologisch regime gekoppeld (voorwaarden; vrijstellingen).

4 Koster en Vos 2019.

Geologische kaart van Den Haag en Rijswijk 2019.

Stap 1: geologie, landschap en bodem

De basis voor de AWWK ligt in de landschappelijke ondergrond. Bodemkundige, geomorfologische en geologische eenheden geven een eerste aanwijzing voor de aantrekkelijkheid van het landschap voor de mens in het verleden (hoog/laag; droog/nat; nabijheid van water). Daarbij is uitgegaan van de meest recente kennis over de ondergrond van de gemeente, zoals weergegeven op de *Herziening geologische kaart gemeenten Den Haag en Rijswijk*.⁵ Deze kaart is in 2019 in opdracht van beide gemeenten opgesteld door onderzoeksorganisatie TNO. De geologische kaart van Den Haag kent een lange traditie.⁶ In grote lijnen is de geologie bekend maar eens in de zoveel tijd wordt de kaart geactualiseerd met nieuwe boringen, actuele inzichten en informatie van archeologische onderzoeken. Bij de versie van 2019 is het kaartbeeld met het noorden naar boven gedraaid en uitgebreid met aangrenzende, gemeentelijke geologische kaarten.

Op basis van de geologische kaart versie 2019 volgt hieronder een korte karakteristiek van de gelaagde opbouw van de Haagse ondergrond.

afbeelding

⁵ Koster en Vos 2019.

⁶ Van Veen en Waasdorp 2000; Vos e.a. 2007.

De gevarieerde en complexe opbouw van de Haagse bodem is typerend voor het West-Nederlandse kustgebied. Tot op grote diepte bestaat de ondergrond uit een stapeling van kustafzettingen. Deze zijn ontstaan uit een samenspel van geologische processen in de afgelopen 8000 jaar. Het landschap veranderde daarbij voortdurend onder invloed van water en wind: een stijgende zeespiegel, bodemdaling, aanvoer van sediment via getijdenstromen en rivieren, veenvorming, erosie en verstuiving. Vanaf de late middeleeuwen komt de mens, en zijn ingrepen in het landschap, daar als steeds belangrijkere factor bij.

Deze processen hebben gezorgd voor een complexe stapeling van landschappen in de Haagse bodem, waarin op verschillende diepten de resten van menselijke aanwezigheid bewaard zijn (nederzettingen, grafvelden, wegen, akkers, versterkingen, etc.). Maatgevend voor de archeologische verwachting in dit gestapelde landschap zijn de locaties van strandwallen, de Jonge Duinen en mariene kleiafzettingen (geulen, oeverwallen en kwelders):

- Strandwallen en (oude) duinen (Laag van Voorburg, Laag van Ypenburg, vooral lichtgeel op de afbeeldingen): vanaf hun ontstaan vormden deze hoge en droge zandruggen en duinen aantrekkelijke locaties voor de mens. De oudste duinen in Den Haag (Leidschenveen-Ypenburg) waren bewoonbaar vanaf circa 4000 v. Chr.;
- Jonge Duinen (Laag van Den Haag met onderliggende Laag van Voorburg, geel op de afbeeldingen): vanaf circa 1000 na Chr. raakten delen van het Nederlandse kustlandschap door hevige wind en stormvloed langzaam bedekt met een dikke laag stuifzand, de zogenaamde Jonge Duinen of Laag van Den Haag. Sporen van oudere landschappen (Laag van Voorburg) en bewoningsresten zijn daaronder geconserveerd. Dit zijn dan ook de 'archeologische schatkamers' van Den Haag (Scheveningen, Kijkduin en Ockenburgh en Vogelwijk);
- Vanaf circa 1000 v. Chr. brak de zee via geulen door in het gebied achter de strandwallen. Deze mariene activiteit leverde een wisselend patroon op van geulen, kwelders, oeverwallen en kreekruigen (Laagpakket van Walcheren/Gantel Laag, groen en roze op de afbeeldingen). Het zijn locaties met bewoning vanaf de ijzertijd.

AWVK 2011, opname als verwachtingszone:

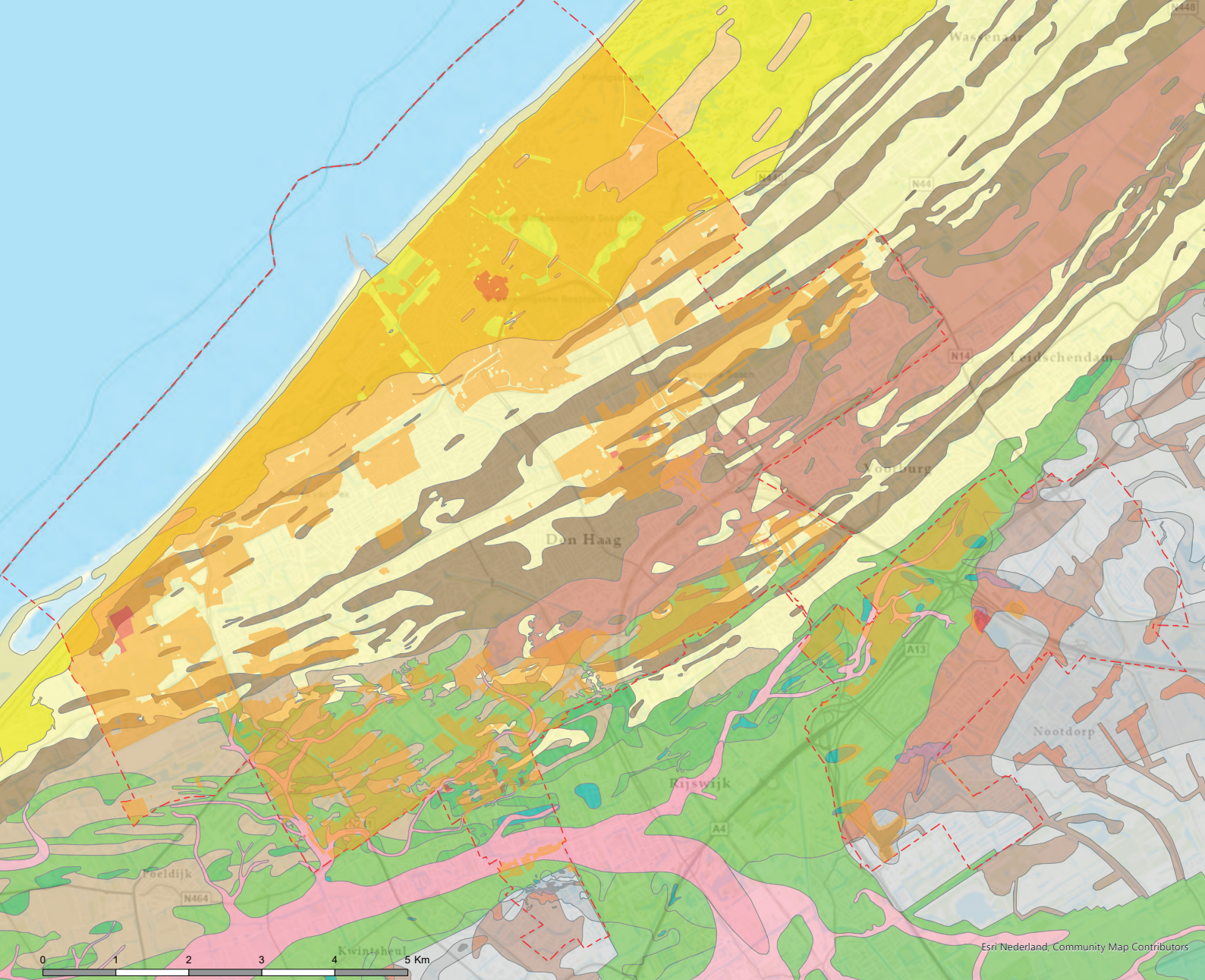
- de legenda-eenheden strandwallen en (oude) duinen (Laag van Voorburg en Laag van Ypenburg), Jonge Duinen (Laag van Den Haag) en geulafzettingen (Gantel Laag) van de archeologisch-geologische kaart, inclusief een bufferzone van 100 m rondom,⁷ zijn op de AWVK 2011 opgenomen als zone met archeologische verwachting (oranje);
- de overige legenda-eenheden: geen archeologische verwachting. De gebieden tussen de strandwallen (bruintinten op de afbeeldingen) en kreekruigen zijn van oudsher drassig en nauwelijks geschikt voor bewoning en akkers.

AWVK 2021:

In grote lijnen is het verwachtingsbeeld op basis van het landschap ongewijzigd ten opzichte van de voorgaande kaart:

- In Leidschenveen-Ypenburg zijn enkele duinen (Laag van Ypenburg) toegevoegd als verwachting omdat ze op de AWVK 2011 niet waren meegenomen.
- Het noordwesten van Leidschenveen-Ypenburg heeft nog grotendeels een verwachting op basis van de aanwezigheid van geulafzettingen (Gantel Laag) en mogelijke duinen (Laag van Ypenburg of Laag van Voorburg).
- In de stadsdelen Escamp, Laak en (het zuiden van) Loosduinen is de verwachting gebaseerd op de aanwezigheid van de strandwal Rijswijk-Voorschoten (Laag van Voorburg) en geulafzettingen van de Gantel Laag.

⁷ Motivatie voor opname van deze bufferzone: 1/ vanwege marge die bij kartering van geologische eenheden moet worden ingecalculeerd; 2/ om de (archeologisch belangrijke) *overgang* tussen landschappelijke zones (inclusief de flanken van de strandwallen) te ondervangen.

De AWVK 2021 geprojecteerd op de geologische kaart van Den Haag en Rijswijk 2019.

- De noordwestelijke zone van Den Haag wordt beheerst door de strandwallen van Den Haag en Scheveningen (Laag van Voorburg). De strandwal van Scheveningen is voor een groot deel afgedekt door de Jonge Duinen (Laag van Den Haag). Archeologische resten zijn hier vooral te verwachten onder de Laag van Den Haag op de Laag van Voorburg. Op de strandwal van Den Haag is Die Haghe ontstaan, maar deze strandwal heeft in het verleden ook erg te lijden gehad onder grootschalige afzandingen waarbij archeologische resten verdwenen zijn.
- De laaggelegen, met veen (Hollandveen, bruintinten op de afbeeldingen) opgevulde, grote strandvlakte tussen de strandwal van Rijswijk-Voorschoten en de strandwal van Den Haag heeft een lage verwachting op archeologische resten. Dat betekent overigens niet dat er geen archeologische resten aanwezig *kunnen* zijn, maar wel dat het om geïsoleerde fenomenen gaat die in het kader van de AWVK niet modelmatig kunnen worden voorspeld en/of weinig archeologische sporen achterlaten (bijvoorbeeld gebruik als foerageergebied, hooi- of weiland). Voor de afdeling Archeologie zijn deze zones wel een aandachtspunt vanwege de mogelijke aanwezigheid van zogenaamde rituele deposities.⁸ Ook een aandachtspunt in deze strandvlakte zijn de geïsoleerde duinen (lichtgeel op de afbeeldingen) die bij de herziening van de geologie in 2019 op basis van de boorstaten naar voren zijn gekomen. De

⁸ Het premoderne gebruik om een bijzonder voorwerp te offeren(?), bij voorkeur op natte plaatsen zoals veengebieden, moerassen of rivieren

aanwezigheid van deze duinen is onzeker en zal door de afdeling Archeologie in de komende jaren nader onderzocht worden.

- De afgelopen jaren is meer onderzoek gedaan naar activiteiten op het veen (Hollandveen). Hoewel de resten moeilijk te interpreteren zijn, lijkt het erop dat veraard veen vanaf de ijzertijd gebruikt werd. We hebben geen aanwijzingen voor bewoning op veen. Vooral nog gaan we ervan uit dat deze activiteiten vooral in de directe omgeving van de strandwallen hebben plaats gevonden en binnen de bufferzone van 100 m vallen.

In de diepe ondergrond (vanaf circa 17 m -NAP, vanaf meer dan 10 m -maaiveld) van het gehele gebied van de gemeente Den Haag bevindt zich het pleistocene landschap waarop resten uit het paleolithicum-mesolithicum te verwachten zijn. Aangezien bodemverstoringen zelden tot dit niveau reiken, is dit niveau (nog) niet als verwachting op de kaart opgenomen. De afdeling Archeologie zal de komende (beleids)periode nadrukkelijker in beeld brengen op welke wijze en bij welke bodemingrepen archeologisch onderzoek in de gemeente Den Haag een bijdrage kan leveren aan de bestudering van het pleistocene landschap en de archeologische resten daarin. Dit kan in de toekomst dus leiden tot onderzoekseisen en -voorwaarden bij zeer diepe bodemingrepen (te denken valt aan bodemingrepen in het kader van de energietransitie).

Stap 2: terreinen van waarde

De gemeente Den Haag is rijk aan archeologische vindplaatsen. Een deel daarvan is al opgegraven – en bestaat dus niet meer – maar een deel ligt nog ‘in de bodem’ bewaard. Na het herzien van de geologische kaart in 2019 (zie stap 1) is de bestaande lijst van archeologische vindplaatsen geactualiseerd.⁹ De 202 nummers zijn met de nieuwe geologische kaart gecombineerd tot *De Archeologische-Geologische Kaart van Den Haag en Rijswijk 2021* die zowel analoog¹⁰ als digitaal¹¹ beschikbaar is. Het gaat daarbij om geheel of gedeeltelijk opgegraven vindplaatsen, gewaardeerde (in kaart gebrachte) terreinen, vondstmeldingen en waarnemingen.

Van de genoemde 202 terreinen is een klein deel in 2011 opgenomen op de AWVK als waardegebieden. Deze terreinen hebben in de afgelopen tien jaar een dubbelbestemming Waarde - Archeologie 1 gekregen in de bestemmingsplannen van Den Haag. Het gaat hierbij natuurlijk om vindplaatsen die nog in de bodem aanwezig zijn. Deze negen terreinen zijn in bijna ongewijzigde vorm ook weer opgenomen op de AWVK 2021. De afgelopen tien jaar is in Den Haag veel archeologisch onderzoek uitgevoerd volgens de archeologische monumentenzorg-cyclus (AMZ-cyclus). Dit onderzoek heeft tot doel om via vaste onderzoeksstappen, vastgelegd in een landelijk kwaliteitssysteem (Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie), de archeologische waarde van door bodemingrepen bedreigde terreinen vast te stellen. In geval van de aanwezigheid van een behoudenswaardige vindplaats moet besloten worden over behoud in situ (in de bodem) of ex situ (buiten de bodem). In de geest van wet- en regelgeving verdient het in de bodem behouden van archeologische vindplaatsen de voorkeur, maar in een stad als Den Haag, waar ruimte schaars is, is dit vaak niet mogelijk. In die gevallen wordt de behoudenswaardige vindplaats buiten de bodem behouden door middel van een opgraving. Ondanks de druk op de ruimte is in samenspraak met ontwikkelende partijen een aantal vindplaatsen in situ behouden. De volledige lijst van terreinen van waarde (nog in de bodem) ziet er als volgt uit (rode vlakken op de afbeelding):

9 Oudste vindplaatsenlijst: Van Heeringen 1983, in 2000 geactualiseerd door Van Veen en Waasdorp 2000 en in 2007 door Vos e.a. 2007.

10 Bulten en Holthausen 2021.

11 Beschikbaar via Kaarten Den Haag (Cultuur en recreatie) en Den Haag Open Data.

Terreinen van archeologische waarde.

1. Gavi-kavel. Hier ligt in de ondergrond een van de oudst bewoonbare duintjes uit de regio. Blijkens onderzoek van de gemeente Rijswijk is het terrein in de late steentijd bewoond geweest. Dergelijke vindplaatsen zijn erg schaars. Elk onderzoek ter plekke zal grote kenniswinst opleveren, zowel op lokaal als regionaal en landelijk niveau;
AWVK 2021: kleine correctie van de noordoostelijke en zuidoostelijke begrenzing.
2. Statenkwartier. Een Romeinse militaire vindplaats en een vroegmiddeleeuwse vindplaats. In de late 2de en vroege 3de eeuw heeft hier hoogstwaarschijnlijk een klein Romeins fort gelegen dat een rol speelde in het kustverdedigingssysteem. Het is een van de weinige, bekende militaire installaties achter de rijksgrens langs de Rijn.
Pal naast dit nederzettingsterrein zijn in de 6de eeuw na Chr. pioniers vanuit de noordelijke Nederlanden neergestreken. Zij gebruikten het door het vele afval vruchtbaarder geworden Romeinse terrein voor de verbouw van hun eigen gewassen. Door de specifieke ligging onder de stuifzanden van de Jonge Duinen zijn archeologische sporen uitstekend geconserveerd;
AWVK 2021: vrijgave van enkele onderzochte percelen.
3. Ockenburgh. Een Romeinse militaire vindplaats, een vroegmiddeleeuwse vindplaats en een ijzertijdvindplaats. Ook op Ockenburgh waren Romeinse soldaten gelegerd. De sporen van het fort zijn teruggevonden en zijn deels nog in het terrein aanwezig. De burgerlijke

nederzetting die erbij hoorde is eveneens voor een deel onderzocht. Een dergelijke *vicus* is tot nu toe zeldzaam in het gebied. Elk onderzoek levert belangrijke kenniswinst op. Dat geldt ook voor het vroegmiddeleeuwse gedeelte, waarvan helaas waarschijnlijk al veel verdwenen is door het graven van de grote plas op Solleveld. Onder het Romeinse niveau is een ijzertijdvindplaats naar het zich laat aanzien heel goed bewaard gebleven;
AWVK 2021: ongewijzigd.

4. Solleveld. Grafveld uit de vroege middeleeuwen (6de/7de eeuw na Chr.) dat voor een deel nog in de grond aanwezig is en waarschijnlijk hoort bij de vroegmiddeleeuwse nederzetting bij Ockenburgh. Een opgraving in 2004 heeft een aantal graven opgeleverd die vanwege hun uitzonderlijkheid landelijk bekendheid hebben gekregen. Het is het enige nu bekende grafveld in de Haagse regio uit genoemde periode;
AWVK 2021: ongewijzigd.
5. Binnenhof. Laatmiddeleeuws hof en kasteelterrein. Complex, dat het beginpunt vormt van het dorp Die Haghe en in de 13de eeuw door de graven van Holland is vormgegeven en uitgebouwd. Het bovengrondse deel is Rijksmonument;
AWVK 2021: ongewijzigd.
6. Binckhorst. Laatmiddeleeuws kasteelterrein. Het huidige kasteel is gebouwd op de funderingen van een ouder kasteel, waarvan de oorsprong op zijn minst teruggaat tot in de 13de eeuw. Het is een van de heel weinige kasteelterreinen die Den Haag nog rijk is;
AWVK 2021: de tuin van het kasteel aan de Binckhorstlaan is aan het waarde-gebied toegevoegd. Vanwege de vele nieuwe ontwikkelingen in de Binckhorst verdwijnen de verwachtingsgebieden rondom het kasteel in rap tempo. Het is weinig zinvol om het resterende historische kasteelterrein nog onder te verdelen in waarde en verwachting.
7. Grote Markt. Laatmiddeleeuws klooster. Onder en rondom de Grote Markt liggen de resten van een van de Haagse kloosters, het St. Elisabethsconvent. Dit was het belangrijkste vrouwenklooster dat Den Haag gekend heeft;
AWVK 2021: ongewijzigd.
8. Grote Kerk. Laatmiddeleeuwse kerk en begraafplaats. De eerste kerk die in Den Haag, voor zover bekend, werd gebouwd en waarvan de wortels gezocht moeten worden in de 14de of 13de eeuw. Deze kerk zal van oorsprong van hout zijn geweest. Rondom en in de kerk zelf zijn gedurende vele eeuwen Hagenaars begraven;
AWVK 2021: ongewijzigd.
9. Uithof. Tijdens opgravingen zijn de funderingen van een uithof (boerderij) van het Cisterciënzerinnenklooster Leeuwenhorst (Noordwijkerhout) blootgelegd en vervolgens in de grond geconserveerd. De fundering is opgebouwd uit kloostermoppen, de eerste bakstenen die in ons land in de middeleeuwen vervaardigd werden. Tot nu toe zijn deze resten enig in hun soort in Den Haag.
AWVK 2021: contouren aangepast (vergroot) naar de daadwerkelijk in de bodem behouden middeleeuwse resten onder de speeltuin, en zoals ze zijn opgenomen in het bestemmingsplan Uithofslaan.
10. Madestein. Het betreft de funderingen van een boerderij uit de 15de eeuw en een stenen kamer uit de 13de eeuw. Op een dieper niveau onder de boerderijresten zijn een scherp en bijlfragment uit het laat-neolithicum aangetroffen.
AWVK 2021: nieuw.

11. De Rhijenhof. Op het perceel De Rhijenhof staat een historische boerderij (gemeentelijk monument) en zijn resten aangetroffen die dateren vanaf de 14de eeuw. In samenspraak met de ontwikkelaar zijn de archeologische resten waar mogelijk in de bodem behouden.
AWVK 2021: nieuw.
12. Noordhof (Paul van Ostaijenstraat). Archeologisch onderzoek heeft uitgewezen dat dit deel van Den Haag (Wateringse Veld) vanaf het laat-neolithicum bewoond was. Ter hoogte van de Noordhof bevinden zich resten uit de ijzertijd, de Romeinse tijd en de late middeleeuwen.
AWVK 2021: nieuw.
13. Noordweg 143 (voormalig tuincentrum). In het kader van woningbouw is het terrein archeologisch onderzocht. Er bleken behoudenswaardige nederzettingsresten uit de Romeinse tijd en late middeleeuwen aanwezig te zijn. Deze konden in de bodem behouden blijven.
AWVK 2021: nieuw.
14. Erasmusveld Midden. Op het terrein van de voormalige volkstuinten aan de Noordweg 76 zijn opgravingen uitgevoerd van archeologische vindplaatsen uit het laat-neolithicum, de ijzertijd en de Romeinse tijd. Een groot deel van een laat-neolithische vindplaats bevond zich op zo'n diepte dat deze niet opgegraven hoefde te worden.
AWVK 2021: nieuw.
15. Dedemsvaartweg. Behoudenswaardige resten uit de ijzertijd en de Romeinse tijd. Een deel van deze resten is opgegraven en een deel kon in de bodem behouden blijven.
AWVK 2021: nieuw.
16. Scheveningseweg (tolhuis). Behoudenswaardige resten van het tolhuis uit de nieuwe tijd bij de Scheveningseweg zijn nog in de bodem aanwezig. De resten zijn aangetroffen en gedocumenteerd bij de vervanging van tramlijn 1.
AWVK 2021: nieuw.

In de beleidsperiode 2011-2020 zijn ook de begrenzingen van de terreinen van provinciaal belang afgestemd zodat gemeentelijke en provinciale archeologische terreinen van waarde¹² overeenkomen.

Stap 3: historische kaarten

Voor de periode na de middeleeuwen is voor het grondgebied van Den Haag hoogwaardig kaartmateriaal voorhanden, zowel van de binnenstad van Den Haag als van het omringende (landelijke) gebied. Voor de AWVK 2011 zijn deze gebruikt om vast te stellen waar zich in de huidige ondergrond nog resten kunnen bevinden van de historische stadskern (Die Haghe), de historische dorpskernen (Loosduinen, Scheveningen en Eikenduinen), kloosters,¹³ uithoven en boerderijen (17de eeuw).

De volgende kaarten zijn gebruikt:

- Plattegrond van Den Haag ('s-Gravenhage) en omstreken (1545-1572), door Jacob van Deventer;

12 https://pzh.b3p.nl/viewer/app/Cultuur_historische_atlas, kaart 1b.

13 Kloosters speelden vanaf de 12/13de eeuw een sleutelrol in de ontginning van het nog veelal ongerepte landschap.

- *Kaartboek van de Regulieren te 's Gravenzande* (1566);
- Kaart van Delfland door Floris Balthasarsz. (1611);
- Die Haghe in 1670 door Elandts (geschilderde kopie uit 1663 naar kaart uit 1570);
- Kaart van Haagambacht door J. Berents (1677-1734) ;
- *Haga Comitit* ('s Gravenhage) door Bos en Van Harn (1616);
- *'t Hooge heemraedschap van Delflant* door N. en J. Kruikius (1712);
- Kaart van 's-Gravenhage, door Elandts (1666, herdrukt in 1681);
- Kadastrale minuten vanaf 1832.

Opname als kaartlaag:

Als zone met archeologische verwachting zijn opgenomen op de AWWK 2011:

- De stadskern van Die Haghe. De begrenzing daarvan is aan de oost-, west- en zuidzijde gebaseerd op de loop van de singels, aan de noordzijde op de locatie van de strandwal. Ten zuiden van de stadskern is het verwachtingsgebied uitgebreid met de zone langs de Pletterijkade (locatie scheepsbouw en ambacht), op basis van de *Kaart van 's-Gravenhage* (Elandts 1666);
- De dorpskernen van Loosduinen, Scheveningen en Eikenduinen, gebaseerd op het *Kaartboek van de Regulieren te 's Gravenzande* (1566) de *Kaart van Haagambacht* (Berents 1677-1734). Voor de AWWK 2011 zijn de begrenzingen van de afgebeelde dorpskernen geprojecteerd op de huidige topografie, inclusief een zone van 50 m rondom;
- Kloosterterreinen: 1/ Dominicanenklooster; 2/ Barbaraconvent; 3/ Agnietenconvent; 4/ Cisterciënzerinnenklooster Loosduinen; 5/ Maria in Galilea.¹⁴ Voor de AWWK 2011 zijn de locaties van deze kloosters op basis van de bovengenoemde bronnen (kaarten) geprojecteerd op de huidige topografie.

AWVK 2021:

Bovenstaande inventarisatie is nagenoeg ongewijzigd gebleven op de AWWK 2021. Wel is door de afdeling Archeologie nogmaals gekeken naar de historische kaarten (met name de kaart van Kruikius uit 1712). Dit heeft geleid tot de opname op de AWWK 2021 van meerdere kleine percelen als verwachtingsgebied. Het zijn terreinen, bijvoorbeeld molenlocaties, waarvan bij voorbaat niet kan worden uitgesloten dat archeologische resten nog in de bodem aanwezig zijn:

- molenterrein Nieuwe Broeks Molen (Leidschenveen-Ypenburg);
- molenterrein Broeksloot Molen (Laak);
- molenterrein Laek Molen (Laak);
- molenterrein Oude Veen Molen (Laak);
- molenterrein Oost Escamps Wip Molen (Escamp);
- molenterrein Nieuwe Veen Molen (Haagse Hout);
- blok met historische bebouwing tussen Bilderdijkstraat, Elandstraat, Toussaintkade en Veenkade (Centrum);
- eendenkooi Zuiderpark (Escamp);
- perceel van historische boerderij De Hoogwerf (Haagse Hout).

Stap 4: verstoringen

Veelal blijkt dat potentieel kansrijke zones dat in werkelijkheid niet meer zijn omdat de ondergrond is verstoord door intensieve bewoning en landgebruik, onderkeldering, aanleg infrastructuur, milieusaneringen, etc. In Nederland is naar schatting 30% van het archeolo-

¹⁴ De ondergrondse resten van een zesde klooster, het Elizabethsconvent, is op de AWWK opgenomen als terrein van archeologische waarde (zie stap 2, nr. 7: Grote Markt).

gische bodemarchief sinds de Tweede Wereldoorlog ongezien verdwenen. Speciaal voor Den Haag komen daar de grootschalige afzandingen van het duingebied uit (vooral) de 19de eeuw bij. Hierbij werd grond afgegraven om het zand voor bouwprojecten elders te gebruiken, maar ook om de bodem te egaliseren en geschikt te maken voor wijkaanleg, of (zoals in Loosduinen) voor tuin- en kassenbouw.

Bij de opstelling van de AWVK 2011 is zoveel mogelijk informatie verzameld over de aantasting van het bodemarchief. De gebruikswaarde van de kaart wordt daarmee aanzienlijk verhoogd. De volgende categorieën verstoringen zijn geïnventariseerd en in het kaartbeeld verwerkt:

1. opgegraven vindplaatsen;
2. terreinen waar archeologisch onderzoek heeft uitgewezen dat de ondergrond is verstoord (veelal door modern grondgebruik, bekabeling, riolering, etc.);
3. het tracé van de tankgracht uit 1940-'45;
4. de tracés van de AWZI-leidingen (afvalwateringzuiveringsinstallaties);
5. milieusaneringen;
6. ontgrondingen en afzandingen (bijvoorbeeld Klein Zwitserland);
7. grootschalige en diep gefundeerde nieuwbouw en infrastructuur uit de 20ste eeuw (hoogbouw, parkeerkelders, tunnels, stationsgebied, etc.).

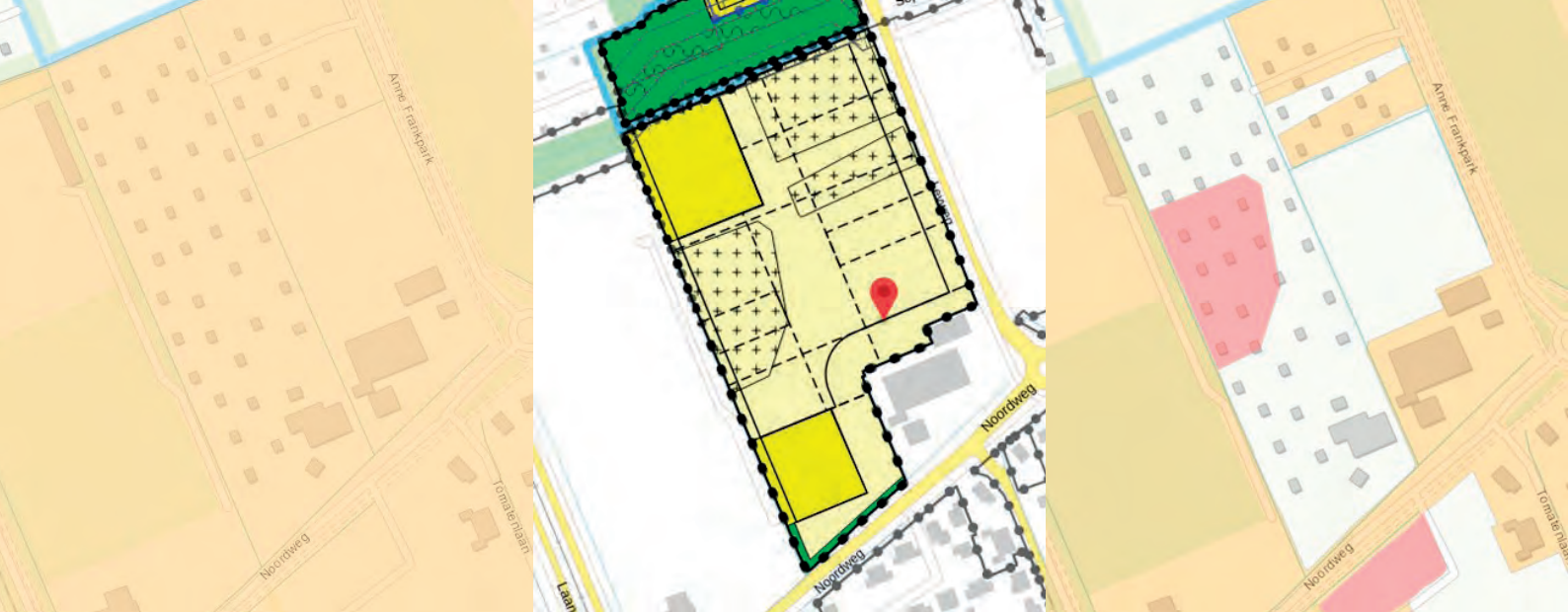
Wat betreft punt 6 (historische afzandingen): strandwallen zijn potentieel belangrijke archeologische locaties (zie stap 1), maar blijken in praktijk niet altijd meer archeologie te bevatten als gevolg van (vaak ongedocumenteerde) afzandingen. Er is van uit gegaan dat de strandwalgebieden waar het huidige maaiveldniveau op 1,25 m +NAP of lager ligt, in het verleden zijn afgezand en dus geen archeologische relevantie meer hebben.

Voor punt 5 en 7 geldt dat alleen gedocumenteerde verstoringen van 1 hectare of groter op de kaart zijn opgenomen. Hiervoor is gekozen omdat de talloze kleine bodemingrepen niet of nauwelijks geadministreerd zijn (en dus nauwelijks te inventariseren), maar ook omdat de opname van grote hoeveelheden kleine verstoringen een sterk versnipperd en dus onleesbaar kaartbeeld zouden opleveren.

AWVK 2021:

Vanzelfsprekend zijn boven genoemde verstoringen weer opgenomen op de AWVK 2021, met aanvullingen:

- Ad 1) Alle opgegraven percelen in de afgelopen tien jaar, waar geen archeologische resten meer aanwezig zijn, hebben geen waarde of verwachting (meer);
- Ad 2) Alle terreinen (ook onverstoord) waar archeologisch onderzoek heeft uitgewezen dat er geen archeologische resten te verwachten zijn, hebben geen verwachting (meer);
- Ad 3) Dit tracé is gehandhaafd, maar de afdeling Archeologie zal vanuit haar expertise een bijdrage leveren aan het onderzoek, behoud en beheer van de resten uit de Tweede Wereldoorlog in Den Haag;
- Ad 6) Op basis van nieuwe inzichten en onderzoek heeft een aanzienlijk deel van het oorspronkelijke verwachtingsgebied bij de Laan van Meerdervoort vanwege historische afzandingen geen verwachting meer gekregen.

Voorbeeld van een archeologisch onderzocht terrein, links op de AWWK 2011, midden in het uitwerkingsplan Erasmusveld Midden (2021, kruisjes geven de dubbelbestemmingen Waarde – Archeologie aan) en rechts weer verwerkt op de AWWK 2021.

Stap 5: bestemmingsplannen

Zoals hierboven beschreven, vormde de AWWK 2011 de basis van het Haagse archeologiebeleid en was het paraplubestemmingsplan Archeologie de planologische en juridische vastlegging hiervan volgens de destijds nieuwe wetgeving. In de afgelopen tien jaar zijn nagenoeg alle bestemmingsplannen van Den Haag geactualiseerd. Het archeologische belang is daarbij in de afzonderlijke bestemmingsplannen opgenomen als dubbelbestemming Waarde - Archeologie 1 (waardegebied) of dubbelbestemming Waarde - Archeologie 2 (verwachtingsgebied) met bijbehorende regels.

Bij elke bestemmingsplan-actualisatie is door de afdeling Archeologie ook de actuele situatie van het archeologische onderzoek opgenomen en regelmatig is archeologisch onderzoek ook uitgevoerd in het kader van de bestemmingsplanprocedure. Deze actuele dubbelbestemmingen zijn (behoudens onvolkomenheden) vervolgens weer verwerkt in de AWWK 2021.

In het kader van het bestemmingsplan Strand en Zee is een concept-bureauonderzoek opgesteld. Op basis van de gegevens in dit bureauonderzoek is geen verwachting voor het strand en de zee (1 km zone) opgenomen op de AWWK 2021.

Stap 6: actualisatie archeologische databases

De afdeling Archeologie beheert veel archeologische data. In een gis-systeem (gisib) worden contouren en gegevens van archeologische onderzoeken, adviezen en waardegebieden (in situ) ingevoerd. De database is de afgelopen jaren gecontroleerd, uitgebreid en aangevuld.¹⁵ Voor het samenstellen van de AWWK 2021 zijn deze gegevens geanalyseerd en verwerkt in het kaartbeeld. De AWWK is in principe een statische kaart, maar met behulp van het gis-systeem met actuele data levert de afdeling Archeologie altijd maatwerk bij adviezen en archeologische onderzoeken.

¹⁵ De uitbreiding betreft onder meer de mogelijkheid om archeologische (datering, complextype) en geologische basisgegevens in te voeren. De database bevat ook veel data over de hoogteligging (NAP) van zogenaamde bodems (potentiële archeologische niveaus) in de verschillende geologische eenheden (zoals Laag van Voorburg, Gantel Laag etc.).

Screenshot van de digitale werkkaart AWVK. De contouren, pinnen en punaises vertegenwoordigen allerhande vragen, opmerkingen en waarnemingen die zijn besproken door de specialisten van de afdeling Archeologie.

Stap 7: AWVK 2021

Op een digitale werkkaart zijn alle bevindingen gedetailleerd samengebracht. In verschillende sessies zijn deze bevindingen besproken en eventueel aangepast. Bij de sessies waren specialisten van de afdeling Archeologie betrokken met kennis van de stad, het landschap en specifieke archeologische perioden. Aan de hand van deze werkkaart is de concept-AWVK 2021 gemaakt die vervolgens nogmaals ter beoordeling aan alle medewerkers van de afdeling Archeologie is voorgelegd. Als laatste stap zijn de op- en aanmerkingen verwerkt tot de definitieve AWVK 2021.

Stap 8: vertaling naar ruimtelijk beleid

Het gemeentelijke grondgebied wordt intensief gebruikt voor bewoning, infrastructuur, economische en agrarische activiteiten. Dit gaat gepaard met bodemingrepen en de Nederlandse wetgeving schrijft voor dat hierbij rekening moet worden gehouden met archeologische resten. De gemeente Den Haag beoordeelt daarom bij bodemingrepen of er kans op beschadiging van archeologische waarden bestaat.

Den Haag maakt gebruik van de mogelijkheid die de wetgeving aan gemeenten biedt om af te wijken van het algemene criterium dat archeologie aan de orde is bij bodemingrepen vanaf 100 m². Het uitgangspunt daarbij is dat het ruimtelijke beleid moet voorzien in een aanvaard-

bare balans tussen behoud en beheer van het archeologische erfgoed, en andere maatschappelijke belangen, zoals woningbouw, infrastructuur en economische ontwikkeling.

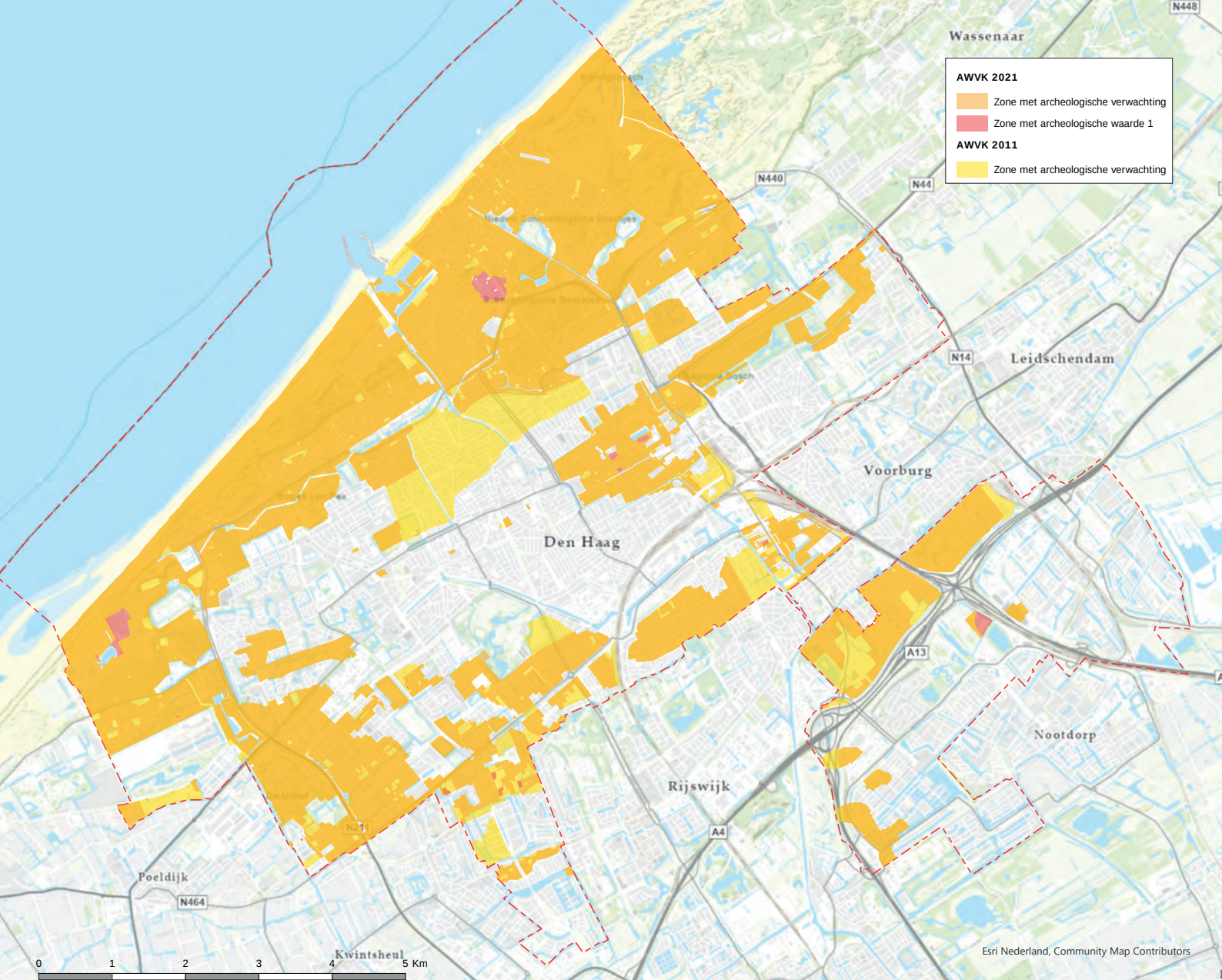
Vanuit deze gedachte is het gemeentelijke grondgebied op de AWVK onderverdeeld in drie archeologische zones, waarbij per zone is aangegeven welke vrijstellingsgrenzen, eisen en voorwaarden de gemeente in het kader van ruimtelijke ontwikkelingen (met bodemverstoringen) hanteert. Deze zijn daarbij zodanig gekozen dat alleen archeologisch kansrijke situaties voor beoordeling en toetsing in aanmerking komen. Belangrijk is dat de afdeling Archeologie bij deze beoordeling en toetsing vervolgens altijd maatwerk levert op basis van de meest actuele staat van onderzoek en kennis en met twee uitgangspunten: alleen daar worden eisen en voorwaarden gesteld waar voldoende kans bestaat dat door archeologisch (voor)onderzoek ook kenniswinst kan worden geboekt en archeologische waarden worden zoveel mogelijk in de bodem behouden.

Dit leidt tot het volgende kaartbeeld:

1. terreinen waar archeologische vindplaatsen *aanwezig* zijn. Deze zijn aangeduid als Waarde - Archeologie 1. Op deze terreinen kunnen eisen en voorwaarden gesteld worden bij *elke* bodemingreep dieper dan 50 cm, want zelfs kleine ingrepen kunnen hier verlies van archeologische informatie en kennis opleveren. Op bijgevoegde A3-versie van de AWVK 2021 zijn de waardegebieden aangegeven in rood;
2. zones waar we archeologische vindplaatsen *verwachten* op grond van landschappelijke kenmerken en archeologische kennis en inzichten. Deze zones zijn aangeduid als Waarde-Archeologie 2. Op deze terreinen *kan* een onderzoekseis volgen voor bodemingrepen vanaf 50 m². De hantering van de wettelijke 100 m²-vrijstelling zou hier namelijk een te groot verlies van archeologische informatie en kennis kunnen opleveren. Op de bijgevoegde A3-versie van de AWVK 2021 zijn de verwachtingsgebieden aangegeven in oranje;
3. zones en terreinen waar we weinig of geen archeologische resten verwachten (geen waarde). Hier geldt dat de kans op het aantreffen van archeologische resten zo klein is dat de gemeente Den Haag geen eisen en voorwaarden stelt bij bodemingrepen. In deze gebieden is wel de wettelijke meldingsplicht bij archeologische toevalsvondst of waarneming van toepassing.¹⁶ De afdeling Archeologie heeft een team Uitvoering dat op dergelijke meldingen reageert. Daarnaast voert de afdeling Archeologie op eigen initiatief onderzoek uit om de landschappelijke situatie en de kaartbeelden te toetsen. Op de bijgevoegde A3-versie van de AWVK 2021 zijn deze gebieden aangegeven in wit.

Waarde/verwachting	Percentage grondgebied	Categorie	Archeologische beoordeling/toetsing	Eisen/voorwaarden
Terrein van archeologische waarde	circa 0,4%	Waarde-Archeologie 1	Bij bodemingrepen groter dan 0 m ² en dieper dan 50 cm –Mv	1/ Behoud van archeologie in de bodem 2/ Als behoud in de bodem niet mogelijk is: het veiligstellen van de archeologische resten d.m.v. opgraven
Zone met archeologische verwachting	circa 35,8%	Waarde-Archeologie 2	Bij bodemingrepen groter dan 50 m ² en dieper dan 50 cm –Mv	1/ Vooronderzoek om vast te stellen of archeologische waarden worden bedreigd 2/ zo ja: behoud van archeologie in de bodem en als behoud in de bodem niet mogelijk is: het veiligstellen van de archeologische resten d.m.v. opgraven
Zone zonder waarde/verwachting	circa 63,8%	n.v.t	Alleen bij specifieke onderzoeksvragen en toevalsvondsten	Eigen onderzoek afdeling Archeologie Den Haag

¹⁶ Erfgoedwet, § 5.4.

De AWWK 2011 (lichtoranje)
gecombineerd met de AWWK 2021
(donkeroranje).

De dieptevrijstelling voor bodemingrepen tot 50 cm onder maaiveld wordt als volgt gemotiveerd: door het intensieve gebruik van de bovengrond is de kans gering dat er binnen een halve meter onder maaiveld nog intacte archeologische lagen worden aangetroffen. Het eindresultaat is dat Den Haag in 63,8% van het gemeentelijk grondgebied *geen* eisen stelt in het kader van de archeologische monumentenzorg. De resterende 36,2% heeft een archeologische waarde of verwachting.¹⁷

¹⁷ In AWWK 2011 respectievelijk 0,3%, 40,8% en 58,7% (inclusief een zone van 1 km van de zee vanaf de laagwaterlijn).

3 Gebruik en consequenties

De AWVK geeft aan waar in Den Haag archeologische waarden aanwezig zijn en waar ze verwacht worden. De kaart geldt als basis voor het archeologiebeleid en voor de vertaling van het archeologiebeleid naar de ruimtelijke ordening. De afgelopen beleidsperiode is de AWVK 2011 gebruikt als basis voor het opnemen van het archeologische belang in de Haagse bestemmingsplannen. In de nabije toekomst zal de AWVK 2021 gebruikt worden als uitgangspunt voor het vastleggen van het archeologische belang in het omgevingsplan.

In de bestemmingsplannen/het omgevingsplan wordt aangegeven waar en wanneer archeologie in het geding is. Als er sprake is van een archeologische verwachting, kan de aanvrager van een vergunningplichtige bodemingreep worden gevraagd de archeologische waarden nader in kaart te laten brengen. De gemeente bepaalt of en wanneer er voldoende informatie verzameld is om een gedegen afweging over het bodemarchief te maken. Soms is een bureauonderzoek en/of een aantal boringen daarvoor voldoende, maar in andere gevallen kan ook een proefsleuvenonderzoek noodzakelijk zijn. Alleen wanneer vastgesteld is dat er een behoudenswaardige archeologische vindplaats aanwezig is, die niet onverstoord in de bodem behouden kan blijven, komt het tot een opgraving of archeologische begeleiding. Alle kosten van archeologisch onderzoek, uitwerken en deponeren, zijn voor de aanvrager. Dit is het zogenaamde veroorzakerprincipe dat voortvloeit uit het Europese Verdrag van Malta.

Gezien de huidige wetgeving is de AWVK geen vrijblijvend document: waar archeologie wordt verwacht of aanwezig is en waar deze bedreigd wordt door bouwinitiatieven, moet de initiatiefnemer zorg dragen voor een goede behandeling van deze waarden. De AWVK is daarmee het ruimtelijke instrument voor de uitvoering van het archeologiebeleid van de gemeente Den Haag.

In het gis-systeem kan de kaart tot op perceelsniveau worden ingezoomd. In het gemeentelijke informatiesysteem is de AWVK gekoppeld aan een database met alle beschikbare ruimtelijke en inhoudelijke gegevens over onderzoek, vondsten, waarnemingen en selectiebesluiten. Deze database wordt door de afdeling Archeologie up-to-date gehouden om initiatiefnemers altijd maatwerk te kunnen leveren op basis van de meest actuele archeologische en ruimtelijke situatie.

Vanuit transparantie is de AWVK beschikbaar voor publiek en alle belanghebbenden, bijvoorbeeld via de gemeentelijke website, de website van de afdeling Archeologie, Kaarten Den Haag en Den Haag Open Data.

Voor *inhoudelijke* sturing en selectie is de Gemeentelijke Onderzoeksagenda Archeologie essentieel.¹⁸ Bij het opstellen van Plannen van Aanpak of Programma's van Eisen maakt de afdeling Archeologie van beide instrumenten gebruik. Aangegeven wordt welke informatie moet worden verzameld, welke methode daarvoor wordt ingezet en welke vragen daarbij moeten worden beantwoord. Op die manier zorgt Den Haag ervoor dat de publieke en private inspanningen die met archeologie zijn gemoeid (tijd, geld, procedures) ook daadwerkelijk rendement opleveren – zowel voor de stad als voor de wetenschap.

18 Siemons en Stokkel 2021. Zie ook bijlage 2.

4 Reikwijdte en beperkingen

De AWVK is voor een deel een *voorspellende* kaart (zie: Gehanteerde systematiek). We moeten ons daarbij realiseren dat gebieden waar archeologie wordt verwacht, niet altijd ook echt iets opleveren. Soms blijkt de ondergrond toch anders in elkaar te zitten, of al verstoord te zijn, of soms blijken er geen sporen aanwezig terwijl die er in theorie hadden kunnen zitten.

De kaart is dus een gemotiveerde weergave van de stand van zaken van dit moment, maar zal steeds moeten worden geëvalueerd. Elk onderzoek levert immers nieuwe informatie op. Er kunnen behoudenswaardige vindplaatsen bij komen, maar er kunnen ook terreinen afvallen, omdat ze opgegraven zijn (en dus verdwenen), of omdat ondertussen is vastgesteld dat er geen (betekenisvolle) resten in de grond aanwezig zijn.

De AWVK geeft een beeld van de archeologische waarden en verwachtingen in Den Haag vanaf de prehistorie. In het gemeentelijk archeologiebeleid en vanuit archeologisch perspectief hebben ondergrondse resten uit de 19de en 20ste eeuw archeologisch inhoudelijk (nog) geen hoge prioriteit. In voorkomende gevallen wordt door de afdeling Archeologie bekeken of 'jonge' ondergrondse resten wel onderzoek behoeven. In de nabije toekomst zal voor dit 'recente' erfgoed nauwere samenwerking worden gezocht met andere afdelingen van de gemeente Den Haag die actief zijn op het gebied van erfgoed. Vanuit deze samenwerking zal de afdeling Archeologie onderzoeken op welke wijze zij kan bijdragen aan het behoud, beheer en uitdragen ervan.

Voor gebieden waar volgens de AWVK 2021 geen archeologische verwachting geldt, verzamelt de afdeling in het kader van haar bredere onderzoekstaak (zoals geformuleerd in de Gemeentelijke Onderzoekagenda Archeologie 2020) specifieke informatie voor toetsing van de bestaande kennis en kaarten. In zulke gevallen is er geen sprake van onderzoekseisen aan derden, maar wordt binnen de mogelijkheden van de afdeling eigen onderzoekscapaciteit en -budget ingezet.

Literatuur

- Alkemade, M.M.M., 2011, *Toelichting op de Archeologische Waarden- en Verwachtingenkaart Den Haag (AWVK)*. (Haagse Archeologische Rapportage 1106). Den Haag.
- Bulten, E., en O. Holthausen, 2021, *De Archeologische-Geologische kaart van Den Haag en Rijswijk 2021*. Den Haag.
- Heeringen, R.M. van, 1983: “'s Gravenhage in archeologisch perspectief”, in: *De bodem van 's Gravenhage*. (Mededelingen Rijks Geologische Dienst). Haarlem.
- Koster, K., en P. Vos, 2019, *Herziening geologische kaart gemeenten Den Haag en Rijswijk*. (TNO-rapport R11927). Utrecht.
- Siemons, H., en P.J.A. Stokkel (red.), 2021, *Gemeentelijke Onderzoeksagenda Archeologie 2020*. (Haagse Archeologische Rapportage 2119). Den Haag.
- Veen, M.M.A. van, en J.A. Waasdorp, 2000: *Archeologisch-geologische kaart van Den Haag*. (Haagse Oudheidkundige Publicaties 5). Den Haag.
- Vos, P.C, E.C. Rieffe, en E. Bulten, 2007: *Nieuwe geologische kaart van Den Haag en Rijswijk*. Den Haag.

